

DEN NORDISKA RÄTTEGÅNGSTÄVLIGEN – HÄNDELSEFÖRLOPP 2024

Vattnadal Sameby ./ mot delstaten Sverige i Nordiska unionen

Följande har hänt:

BAKGRUND

Vattnadals Sameby

1. Den sydsamiska samebyn Vattnadal ("Samebyn") består av 14 medlemmar. De bedriver aktivt renskötsel inom sitt byområde och har gjort så sedan urminnes tid. Samebyn kan påvisa att deras förfäder obrutet har idkat renskötsel i området sedan i vart fall 1816. Källmaterialet består bland annat av släktutredningar, renlängder och anteckningar i kyrkoböcker. Därutöver finns det också arkeologiska fynd bland annat av fångstgropar och historisk forskning som stöder Samebyns tolkning av källmaterialet. Historiker bedömer att den sydsamiska kulturen kan ha tusenåriga anor i trakten. Vattnadal sameby är känd för sitt unika silversmide och särpräglade dräkter. Hantverket har ärvts i generationer inom byn och är särpräglad även i jämförelse med andra samiska byars smiden, klädssömnad och skinnarbete.
2. Samer i Sverige är inte en homogen grupp. Vissa bedriver extensiv renskötsel (företrädesvis bland Nordsamer). Andra bedriver intensiv renskötsel (företrädesvis bland Sydsamer). Vid intensiv renskötsel har renskötarens ständig kontroll över hjorden, som hålls väl samlad. Renarna blir tama och lätthanterliga. Vid extensiv renskötsel får hjordarna sprida ut sig över större områden och bevakas på håll för att inte skingras. Renarna blir då inte lika vana vid närkontakt med människan. De är inte i lika hög utsträckning beroende av enskilda goda betesmarker, som de som bedriver intensiv verksamhet.
3. Även om det under senare tid har uppstått hybridformer mellan intensiv och extensiv renskötsel kan det med fog hävdas att sydsamiska byar med mindre byområden¹ är mer känsliga för yttre påverkan, exempelvis till följd av klimatförändringar eller industriell verksamhet såsom gruvdrift. Byområden i Sverige löper som remsor från kusten till fjällen.
4. Klimatförändringar försämrar också förutsättningarna för att bedriva rationell renskötsel i trakten eftersom mildare vintrar med omväxlande tö och kyla gör att lavar täcks med en isskorpa istället för med ett snötäcke. Lav är renens huvudsakliga föda vintertid. Renen är anpassad för att fösa bort även djup snö och finna renlav och annan marktäckande lav under snötäcket men är ofta utlämnad till att enbart äta hängande lav om isskorpa täcker marken.
5. Vattnadal sameby är särskilt känslig för yttre störningar till följd av sitt begränsade byområde där vissa långa partier av remsan är smala. Om det saknas bra bete i de smala passagerna blir det svårt att hålla hjorden samlad och att tillse en kontinuerlig tillgång till föda.

¹ För begreppet "byområde" se 6–8 §§ rennäringslagen (1971:439).

Bolaget Järn med Hjärta och Hjärna AB

6. Det svenska, privatägda, börsnoterade bolaget *Järn med Hjärta och Hjärna AB* ("Bolaget") äger och driver en järngruva inom det av länsstyrelsen fastställda renskötselområdet för Samebyn. Bolaget har undertecknat UN Global Compact och därigenom åtagit sig att tillämpa de 10 principerna i sin affärsstrategi och verksamhet. Bolaget ser handlande enligt princip 9² som särskilt viktig för sin verksamhet.
7. Stålindustrin står idag ensam för omkring 7 procent av världens utsläpp av växthusgaser men skulle med användning av ny teknik kunna minska sina utsläpp med 6 procentenheter ned till 1 procent. Den största delen av utsläppen sker idag då järn förädlas till stål under reduktionssteget i masugnarna, varvid kol och koks används för att minska syrehalten i järnmalmen för att kunna framställa stål. I processen bildas koldioxid.
8. Bolaget vill minska sin miljöpåverkan genom att tillverka s.k. [fossilfritt stål](#) av järnet från gruvan. Det innebär att Bolaget skulle ersätta masugnsprocessen med en vätgasbaserad direktreduktion och tillverka järnsvamp som därefter kan bli till stål. Bolaget har därför på en fastighet Dalen 1:20 som Bolaget äger bredvid gruvan planerat att uppföra en järnsvampsfabrik med en gigaelektrolysör. Denna lokalisering är förstahandsalternativet men alternativa lokaliseringar har också vedbörligen utretts och presenterats av Bolaget i tillståndsansökan.
9. Bolagets medarbetare Lisa Larsson som var projektledare för etableringen av järnsvampsfabriken var medveten om att förstahandsalternativet skulle bli beläget inom Samebyns renbetesområde för vinterbete. Lisa Larsson var stolt över Bolagets CSR-arbete och hade läst den [Good Practice Note](#) som UN Global Compact publicerat om ursprungsfolkens rättigheter och FPIC³. Lisa Larsson tog därför själv kontakt med Samebyns ordförande Anund Monk och föreslog att Bolaget och Samebyn skulle ingå ett sk. [sameavtal](#) som kompensation för intrånget. Efter förhandlingar enades parterna om ett avtal. Relevanta punkter i avtalet har följande lydelse:

Från det kalenderår som industriell produktion av järnsvamp inleds i fabriken ska Bolaget erlägga SEK 990.000 per år i intrångsersättning till Samebyn. Ersättning ska betalas årligen så länge järnsvampsfabriken är i drift. Som motprestation för ersättningen ska Samebyn inte motsätta sig Bolagets ansökan om miljötillstånd beviljas eller framlägga förslag på tillståndsvillkor avseende verksamheten till tillståndsmyndighet/domstol. Samebyn ska heller inte (samt tillse att samtliga dess medlemmar heller inte) offentligt uttala sig negativt om Bolaget eller etableringen av järnsvampsfabriken eller på annat sätt försöka skapa opinion eller negativ publicitet emot desamma.

Tvist med anledning av detta avtal ska slutligt avgöras genom skiljedom enligt skiljedomsreglerna för Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut.

² Principle 9: encourage the development and diffusion of environmentally friendly technologies.

³ Engelsk förkortning för Free, Prior and Informed Consent

10. Den 15 april 2020 erhöll Bolaget ett miljötillstånd genom dom av Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt för att uppföra och driva järnsvampsfabriken på fastigheten nära gruvan. De alternativa lokaliseringarna bedömdes av domstolen i domen. Det konstaterades att Bolagets förstahandsalternativ hade många miljö fördelar. Närheten till järngruvan innebar inte enbart korta transporter av järnråvaran utan också att gruvans järnväg (som redan finns etablerad) kommer att kunna användas för transporten av stålet till exporthamn. Tillståndet vann laga kraft.
11. Ungefär samtidigt som Bolaget hade ingivit ansökan om miljötillstånd för fabriken ansökte Bolaget om en höjning av effekten i sitt utmatningsabonnemang för el med flera hundra MW. Tillverkning av vätgas med en gigaelektrolysör är en mycket elintensiv process. Bolaget visste att elen i området nästan uteslutande kom från vattenkraft och vindkraft, varvid vätgasen som elektrolysören tillverkar skulle vara s.k. *grön vätgas*. Stålet skulle således alltså tillverkas på ett fossilfritt sätt. Utan mer el vore det enbart möjligt att tillverka stål på konventionellt sätt, dvs. med stora koldioxidutsläpp.
12. Gruvan är belägen nära en stamnätsledning. Bolaget trodde inte – när det ansökte om att utöka ansluten effekt – att det borde vara något problem att erhålla begärd kapacitet. Detta visade sig dock vara felaktigt. Den 2 maj 2020 fick Bolaget ett brev från ägaren av stamnätsledningen, det statliga affärsverket Svenska Kraftnät, om att önskad kapacitet inte skulle kunna leveras inom överskådlig tid, i vart fall inte inom de närmaste 10 åren. I så fall skulle igångsättningstiden under miljötillståndet för fabriken ha hunnit löpa ut. Många medarbetare hos Bolaget kände även frustration över att inte kunna bidra till att bromsa klimatförändringarna i den takt som experterna säger att världen måste agera. Experterna säger att för att kunna begränsa uppvärmningen till 1,5 grader måste utsläppen globalt minst halveras till 2030 och nå nära noll absolut senast 2050.
13. I brevet stod det dock något om ett villkorat avtal, vilket Bolaget inte riktigt förstod. Vid denna tid hade projektledaren Lisa Larsson gått vidare i sin karriär. Hennes efterträdare som projektledare, Rickard Rask, tog kontakt med Svenska kraftnät som förklarade att Bolaget från det datum de önskade kunde erhålla ett villkorat abonnemang innebärandes att de skulle få tillgång till den effektökning de önskat från det datum de önskat, men enbart på vinterhalvåret (1 oktober–31 mars). Under sommarhalvåret (1 april–30 september) skulle effekten vara 150 MW lägre. Under vintern skulle inte heller full effekt kunna garanteras alla dagar. Effekten beräknades vara nedsatt med upp till 10 % upp till 30 dagar under vinterhalvåret. Bolaget skulle i så fall behöva minska sin elförbrukning de dagarna. Bakgrunden till villkoren var att Svenska kraftnät bedömde att, under vinterhalvåret, skulle omkringliggande vindkraftparker i området tillsammans med vattenkraften i Sverige och Norge producera tillräckligt mycket el. På grund av risken för torrår (det vill säga lite nederbörd och följaktligen minskad produktion från vattenkraftverken) samt att det blåser mindre på sommarhalvåret (det vill säga minskad produktion från vindkraftverken) vågade Svenska Kraftnät inte ingå något avtal med samma utmatningseffekt sommar som vinter. Rickard Rask konstaterade snabbt att fabriken inte skulle bli lönsam om den bara kunde användas effektivt halva året. Rickard Rask, som var en driftig person, såg inte detta som ett problem utan som en utmaning.

14. Lösningen blev att Bolaget skulle bygga en egen elproduktionsanläggning. En elproduktionsanläggning i den storleken som Bolaget behövde var visserligen en miljardinvestering, men det utgjorde ändå bara en liten del av vad järnsvampsfabriken skulle komma att kosta. Dessutom kunde det visa sig bli en kostnadsbesparing på sikt med tillgång till egen el. Bolaget hade redan planerat att producera vätgas mer intensivt de timmar på dygnet och dagar på året, då elpriserna är förmånligare, för att därefter lagra producerad vätgas och förbruka den vid tidpunkter med högre elpriser.
15. Eftersom en vindkraftspark kräver miljötillstånd (och Bolaget är medvetet om att många sådana ansökningar får nej och att det i alla fall kommer ta flera år att få ett tillstånd) kom Rickard Rask på idén att Bolaget skulle bygga en solcellspark i jätteformat. Minst 150 MW, tänkte han. Han förstod att sol är en bra energikälla i Norrland – åtminstone på sommaren.
16. Rask började därför med hjälp av konsulter att söka efter en bra plats för anläggandet av en solpark. Han fann en höglänt platå där det mest växer tall. Rask var definitivt inte någon expert på växter och noterade inte den rika förekomsten av renlav på marken och hänglav i träden. Han noterade att det finns fina skogsbilvägar som med mindre förbättringar kan användas under byggnationen. Att vägnätet håller den goda standard som den gör, förklaras av att det finns både vindkraftparker, riksvägar, järnväg och gruvor i närområdet, konstaterade han. Rask hade läst Bolagets avtal med Samebyn och visste att Samebyn hade godkänt projektet Bolaget drev redan när Lisa Larsson skötte projektet. Rickard tänkte därför att han inte behövde kontakta Samebyn.
17. För att inte förlora tid i tillståndprocesser, ville Rask undvika att behöva söka om tillstånd avseende den kraftledning som behövde byggas mellan solparken och järnsvampsfabriken. Han insåg att om solparken skulle anläggas på platån så skulle den ligga tillräckligt nära järnsvampsfabriken och gigaelektrolysören för att ledningen inte skulle kräva tillstånd. Efter möte med Bolagets jurister och tekniska konsulter, bedömde Rask att Bolaget skulle få tillstånd till en kraftledning. Juristerna sade dock till Rask att det kan ta flera år att få ett tillstånd för att uppföra en kraftledning på grund av handläggningstiderna. De betonade även att det inte är tillåtet att börja uppföra en ledning i väntan på ett tillståndsbeslut eller dom. Rask konstaterade att den omständighet att det inte skulle krävas tillstånd för ledningen, var en avgörande fördel med att lokalisera solparken på platån.
18. Rask blev ännu gladare när han insåg att platån ligger utom detaljplan och att inga särskilda områdesbestämmelser gäller för platsen. Om kommunen skulle ha planlagt marken för annan användning genom antagande av detaljplan eller områdesbestämmelser hade det kunna försvåra för Bolaget. Nu var det även så väl att platsen var belägen inom ett riksintressesområde för energiproduktion⁴ men inte för något annat riksintresse (som t.ex. rennäring)⁵ enligt miljöbalken.
19. Tillsammans med rådgivare upphandlade Bolaget därefter solpaneler från ansvarsfulla tillverkare, vilka kunde visa att tvångsarbete inte förekommit i leverantörskedjan. Solpanelerna ska stå fristående på marken i långa rader. Rickard valde noggrant en

⁴ Se 3 kap. 8 § miljöbalken.

⁵ Se 3 kap. 5 § miljöbalken.

konstruktion som inte skulle kunna uppfattas som en byggnad (och därför kräva bygglov). Skälet att han inte ville att Bolaget skulle behöva söka om bygglov var att han hade hört att det fanns en elallergisk konstnär som var bosatt i närheten som hade för vana att överklaga alla bygglov i kommunen som hade något att göra med el. En sådan person kunde försena byggstarten med flera år. Han tänkte inte att Samebyn med fog skulle kunna ha några invändningar mot solparken eftersom Samebyn hade ingått avtal med Bolaget.

20. Med hänsyn till solcellsparkens storlek anmälde Bolaget däremot solparken för samråd⁶ enligt gällande nationella regler till Länsstyrelsen Västerbotten. I ärendet hördes Naturskyddsföreningen och Birdlife. Länsstyrelsen ålade med hänsyn till platsens hydrologiska förhållanden Bolaget några försiktighetsmått som handlade om anläggande av vägtrummor i den väg som Bolaget skulle bygga upp till solparken. Bolaget accepterade detta beslut då åläggandena var i linje med de försiktighetsmått som Bolaget självt hade föreslagit. Beslutet meddelades 20 oktober 2020.⁷
21. Under våren och sommaren 2021 färdigställdes solparken samt kraftledningen bort till järnsvampsfabriken som sedan invigdes i september samma år. Bolaget byggde ett stängsel (i enlighet med gällande regler) runt solparken och satte upp övervakningskameror (med tillstånd) för att minska risken att tjuvar kommer nattetid med lastbilar och stjäla solpaneler.
22. Samebyn upptäckte solparken i november samma år när de återkom till området för vinterbete. Samebyns ordförande blev mycket upprörd av flera skäl. För det första var risken överhängande att renskötseln i området inte längre skulle kunna bedrivas rationellt och då skulle den sydsamiska kulturen helt dö ut i trakten. Vidare ansåg han att Bolaget agerat illojalt och därigenom brutit mot sameavtalet.

DEN INHEMSKA PROCESSEN

Förprocessuella kontakter

23. Närmast i chocktillstånd vände sig samebyns ordförande till den gamle vännen, tillika advokaten Karl Yttergren. Karl Yttergren var en erkänt framgångsrik processförare som inte enbart verkade inom delstaten Sveriges jurisdiktion. Han hade dock ett rykte om att ibland vara lite burdus och yvig. Han hade också samiskt påbrå och var mycket väl bekant med internationella regler om urfolksrättigheter. Rennäringslagen (1971:437) och efterföljande ändringar kunde Karl Yttergren som ett rinnande vatten. Karl Yttergren var också en omvittnat duktig förhandlare.
24. Det tog inte många minuter för Karl Yttergren att komma upp med en strategi. Efter några timmar hade han formulerat och sänt ett argt kravbrev via e-post till Bolaget genom behörig representant med kopia till Rask. Det enda yrkandet som framfördes var att Bolaget omedelbart, dock senast den 30 november 2021, skulle ha tagit bort

⁶ Se 12 kap. 6 § miljöbalken.

⁷ Lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket ([konsultationsordningen](#)) tillkom först senare.

stängslet, bortforslat solcellsparken samt återställt marken i det skick den var före anläggandet av parken. Yttergren hävdade att anläggandet var olovligt samt stred mot Samebyns egendomsskydd, företrädesvis enligt artikel 1 i tilläggsprotokoll 1 till Europakonventionen. Eftersom det dessutom utgjorde en kraftig inskränkning av medlemmarna i Samebyns sätt att leva och utöva sin tusenåriga kultur, som i slutändan riskerade att dö ut helt, utgjorde det enligt Yttergren dessutom en överträdelse av medlemmarnas rätt till skydd för sitt privatliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Dessa bestämmelser skulle tolkas i ljuset av det så kallade målsättningsstadgandet i delstatens grundlag, 1 kap 2 § regeringsformen, om att det samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Dessa bestämmelser skulle – hävdade Yttergren – i sin tur tolkas i ljuset av FN:s regler om skydd för ursprungsfolk, särskilt artikel 27 i FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, som stadgar att minoriteter inte får förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt eget språk. Karl Yttergren hävdade att även ILO:s Konvention nr. 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder var tillämplig – om än att den smugit sig in ”bakvägen” i det eljest dualistiska Sverige, även om den konventionen inte ens har ratificerats av Sverige (vilket Karl Yttergren fann högst anmärkningsvärt). Han bifogade även delstaten Sveriges Högsta domstols dom publicerad som NJA 2020 s. 3 (Girjas-målet) och Norges Høyestretts dom i Fosenmålet⁸ i vilka det förklaras vilken betydelse såväl inkorporerade som andra internationella normer har vid den nationella rättstillämpningen.

25. Rask – som är en effektiv person – svarade fyra minuter efter att Karl Yttergren skickat sitt e-postmeddelande. Han inbjöd till förhandling (och trodde det skulle gå att komma överens). Förhandlingarna blev emellertid långdragna och rent av plågsamma för samtliga berörda. Bolaget menade att solparken var nödvändig för att Bolaget skulle komma igång med produktionen av fossilfritt stål. Om världen inte når 1,5 gradermålet kommer klimatet förändras på ett sätt som hotar alla arktiska ursprungsfolks sätt att leva. Bolaget påpekade att företrädare för samerna själva konstaterat att betesbortfall förväntas bli en direkt påverkan av klimatförändringarna för samebyar i hela Norden. Därför menade Bolaget att just Samebyn borde kunna acceptera att stödutfordra sina renar vintertid istället för att de skulle beta på plåtån.
26. Det klena förhandlingsresultatet kan sammanfattas enligt följande. Bolaget kunde inte under några som helst omständigheter åta sig att bortforsla solcellsparken och återställa marken i ursprungligt skick. ”*Då får ni istället stämma civilrättsligt på skadestånd.*”
27. Bolaget kunde erbjuda någon form av kompensation, men det kunde inte bli fråga om några miljonbelopp. Det skulle aktieägarna aldrig godkänna. Styrelsen och Rask riskerade personligen att råka illa ut. Om samebyn var missnöjd med att myndigheter inte ingripit och att solcellsparken inte är tillståndspliktiga, fick väl samebyn stämma staten.

⁸ Høyesteretts dom 11. oktober 2021, HR-2021-1975-S (sak nr. 20-143891SIV-HRET, sak nr. 20-143892-SIV-HRET och sak nr. 20-143893SIV-HRET).

28. Samebyn framhärddade med emfas att de inte primärt var intresserade av ekonomisk ersättning – ens i miljonklassen. Hela deras kultur – med kanske tusenårig närvaro och utövandet av renskötsel i trakten – riskerade att helt dö ut. Det skulle inte vara möjligt att bedriva renskötsel i trakten ens i ringa omfattning, såsom någon slags hobbyverksamhet. Medlemmarnas kultur skulle således snabbt tyna bort. Enligt rennäringslagens första paragraf (tredje stycket) krävs medlemskap i en sameby för att erhålla rätt att idka renskötsel. Det skulle i det aktuella fallet vara helt utsiktslöst för medlemmarna i Vattnadal att söka medlemskap i annan närliggande sameby.
29. Att initiera en skadeståndstalan om Bolaget skulle medföra oöverstigliga hinder. Bortsett från att Samebyn inte alls strävade efter ersättning, skulle Samebyn behöva förlita sig på mycket vaga och svårtillämpade allmänna skadestånds- och avtalsrättsliga rättsprinciper, såsom förutsättningsläran, vad som gäller vid ändrade förhållanden, och kausalitetsfrågor, i kombination med närmast oöverstigliga beviskrav. Det är mycket svårt att vinna framgång med åberopande av dylika regler i svensk rätt. Bevisbördan skulle bli omöjlig att uppfylla. Karl Yttergren erinrade dessutom Samebyn om det i avtalet fanns i skiljedoms klausul som stipulerade att tvist med anledning av sameavtalet skulle avgöras av Stockholms handelskammare i ordinärt förfarande, vilket med råge skulle överstiga medlemmarna i Samebyns finansiella förmåga redan innan ett första förberedande sammanträde inför skiljenämnden. Bolaget kunde med lätthet svälta ut medlemmarna. Det svåraste hindret skulle vara att kunna beräkna skadans storlek (och vinna gehör för den i rättstillämpningen). Det var ju fråga om en pågående överträdelse (*on going situation*). Och hur värderar man i pengar att en hel kulturyttring tynar bort? Skadan kunde i dagsläget inte uppskattas, framför allt inte med avseende på framtida skador.
30. Hittills hade ingen behörig myndighet ingripit *ex officio* med åläggande om bortforsling och det var höggradigt osannolikt att så skulle ske i framtiden, dundrade Karl Yttergren.
31. Den väg som Karl Yttergren valde i den pågående situationen var att initiera en fullgörelsetalan i vanlig tingsrätt med yrkande om bortforslandet.
32. Förhandlingarna i sak ledde inte till någon uppgörelse utom rätta. Parterna kom emellertid överens om ett tillägg till sameavtalet, där det stipulerades att skiljedoms klausulen i avtalet inte hindrade en prövning i allmän domstol. Parterna överenskom även om att förlänga preskriptionstiden för en framtida eventuell skadeståndstalan avtalsvis till 20 år.
33. Efter mycket hårda förhandlingar skildes parterna – båda ungefärligen lika missnöjda – samtidigt som bläcket på det nya tillägget till sameavtalet höll på att torka.

Processen inför tingsrätten

34. Samebyn ingav därefter en stämningsansökan till Umeå tingsrätt den 16 januari 2022. Samebyn yrkade att tingsrätten skulle förplikta Bolaget att bortforsla solcellsparken i alla dess delar samt återställa marken i det skick den var före anläggandet.
35. Samebyn hävdade att deras rätt till skydd för sin egendom hade överträtts av Bolaget och att anläggandet av solcellsparken utgjorde en olaglig ockupation av deras starkt skyddade nyttjanderätt till marken och att den rätten hade uppstått långt före det att

Bolaget förvärvade den mark som staten vid överlåtelse tillfället ansåg sig äga. Eftersom det också innebar en kraftig inskränkning av deras rätt till skydd för sitt privatliv enligt artikel 8 i Europakonventionen hävdades det också att denna rättighet hade kränkts.

36. På fråga från tingsrätten framhöll Karl Yttergren att inga andra interna regler eller rättsliga kvalifikationer för sitt anspråk åberopades, men underströk principen om *jura novit curia* – det vill säga att rätten känner lagen, men inte omständigheterna. Därför måste part åberopa omständigheterna och nationella domstolar kan inte döma över omständigheter som inte åberopats, men behöver inte åberopa rättsregler eller andra rättsliga kvalificeringar i exempelvis praxis och doktrin. Icke åberopade rättsliga kvalificeringar prekluderas inte – proklamerade Karl Yttergren. Eller som Europadomstolen skulle ha sagt: ”*The Court is the master of the classification of the law*”.
37. Det förelåg inga bevisfrågor i målet inför tingsrätten, varvid målet med parternas samtycke avgjordes ”på handlingarna”, utan muntlig huvudförhandling.
38. Tingsrätten meddelade dom den 15 augusti 2022. Dess domskäl var mycket kortfattade. Efter angivande av parternas ståndpunkter på sedvanligt vis, anförde tingsrätten i sina domskäl följande.

”Samebyn har enbart anført att Bolagets agerande utgör en överträdelse av – främst egendomsskyddet och retten till privatliv – men har inte i øvrigt åberopet några andre interne rettsregler till stöd for sin talan. Tingsrätten har inte heller funnit at några andre interne bestemmelser er overtrædda eller ens tillempelige.

Enligt tingsrättens bestämda uppfattning ankommer det inte på svensk domstol att pröva huruvida ett agerande – utslutande i den privata sfären – kommer i konflikt med samt får rättsverkan i en situation som den förevarande. Detta framgår av NJA 2007 s 747 – redan av rättsfallsrubriken som lyder att en ”enskild inte kan åläggas att betala skadestånd till en annan enskild med direkt tillämpning av art. 8 och 13.”

Starka förutsebarhetsaspekter talar emot detta och förutsebarhet är också ett starkt rättsstatligt intresse. Att det i förevarande fall inte är fråga om rättsföljden skadestånd förändrar inte detta. Konsekvensen för Bolaget att behöva bortforsla och återställa marken är i praktiken inte annorlunda yrkande än ett yrkande om skadestånd eller annan ersättning.

Käromålet ska därför ogillas.

Bolaget har yrkat ersättning för rättegångskostnader med SEK 2.708.691, varav SEK 2.000.000 avser advokatarvode samt resten av omkostnader och moms. För tingsrätten förefaller yrkandet högt men alltjämt skäligt. Bolaget ska därför tillerkännas full ersättning för rättegångskostnader enligt yrkandet.”

Processen inför hovrätten

39. Samebyn överklagade tingsrättens dom till Hovrätten för Övre Norrland. Samma grunder som åberopats i tingsrätten åberopades också i hovrätten. Samebyn gav därvid in ett fylligt rättsutlåtande av professor Johan Lindgren. Rättsutlåtandet innehöll många referenser och hänvisningar till såväl inhemsk- som internationell praxis och doktrin.
40. I frågan om konventionens verkan i det inhemska systemet enskilda sinsemellan, hämtades rättsutlåtandets huvudpoäng från det svenska fallet *Khurshid Mustafa och Tarzibachi mot Sverige*⁹. Följande passus ur domskälen summerar Europadomstolens ställningstagande i målet:

”I teorin är det förvisso inte Domstolens uppgift att avgöra tvister av rent privat karaktär. Med detta sagt kan den, när den utövar den europeiska tillsyn som åligger den, inte förbli passiv när en nationell domstols tolkning av en rättsakt, vare sig det är ett testamentariskt förfogande, ett privat avtal, en offentlig handling, en lagstadgad bestämmelse eller en administrativ praxis, framstår som orimligt, godtyckligt, diskriminerande eller, mer allmänt, oförenligt med de principer som ligger till grund för Konventionen”.

41. Ett åberopat rättsutlåtande i en civil process av angivet slag genererar närmast regelmässigt ett rättsutlåtande av motparten med diametralt motsatta slutsatser. Bolaget gav således in ett rättsutlåtande av professor Julia Rosenkvist. Hon anslöt sig till tingsrättens slutsats om att det inte ankommer på svenska domstolar att pröva ens rimligt grundande påståenden om konventionsöverträdelser enskilda sinsemellan. Hon gav istället följande ”anvisning” till samebyn:

”Vad Samebyn och dess medlemmar i stället kan göra är att när en dom i detta mål som gått dem emot vunnit laga kraft – i enlighet med kravet i art. 35 p. 1 EKMR att inhemska rättsmedel ska ha uttömts innan ett mål kan prövas av EDMR – väcka talan mot Sverige vid EDMR och hävda att staten inte tillräckligt skyddat deras (historiskt betingade) renskötselrätt, varför art. 1 i tilläggsprotokoll 1 till EKMR kränkts. Då kan Drittwirkungargumentet få effekt och det kan inte uteslutas att de skulle kunna vinna framgång med en sådan talan, om EDMR skulle finna att rennäringslagen har mer eller mindre tydliga brister. Just i detta mål tycks argumentet dock, hur teoretiskt intressant det än är, sakna praktisk relevans.”¹⁰

42. Hovrätten avgjorde också målet på handlingarna (dom den 15 mars 2023) och anslöt sig i sak helt till tingsrättens bedömning samt professor Rosenkvists slutsatser. Således ogillade även hovrätten käromålet.

⁹ *Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden*, no. 23883/06, 16 December 2008.

¹⁰ Professorn använde sig av förkortningar som inte använts så ofta. Med EKMR avses naturligtvis Europakonventionen och EDMR avser givetvis Europadomstolen.

43. Hovrätten avslag också Samebyns överklagande av tingsrätten beslut att fullt ut ersätta Bolagets rättegångskostnader i tingsrätten samt biföll även Bolagets yrkande om ersättning för rättegångskostnader i hovrätten med SEK 763.000.

Processen inför Högsta domstolen

44. Samebyn överklagade hovrättens dom i sin helhet, dvs både i sak och besluten om rättegångskostnader, till Högsta domstolen.
45. I mellantiden begärde Bolaget att Samebyn (i praktiken dess medlemmar, eftersom Samebyn själv inte hade tillräckligt med medel) skulle betala de utdömda rättegångskostnaderna, vilka sammantaget uppgick till SEK 3.471.691 (vilket var helt i enlighet med delstatens gällande rätt). En domstols beslut om att en part exempelvis ska ersätta motpartens rättegångskostnader är verkställbar även om beslutet inte har vunnit laga kraft. På beloppet löper ränta enligt lag med 8 % plus vid varje tillfälle gällande referensränta (i genomsnitt sammanlagt 9.25 % under den aktuella perioden), dvs. på kapitalbeloppet SEK 2.708.691 från dagen för tingsrättens dom samt SEK 763.000 från hovrättens dom, intill dess betalning sker.
46. Medlemmarna – som alltjämt hyste förhoppningar om att erhålla ändring i Högsta domstolen – ville inte betala till Bolaget (för att därefter eventuellt vara tvungen att kräva dessa åter från Bolaget vid slutlig framgång). Medlemmarna i samebyn var också medvetna om att de stod på randen till konkurs. Med hjälp av public-funding, upptagande av personliga lån, och välvilliga donatorer (målet uppmärksammades flitigt i media, vilket var en stor hjälp i detta hänseende). De lyckades med nöd och näppe samla ihop till det krävda beloppet. De deponerade hela beloppet hos kronofogden på föreskrivet sätt.
47. Högsta domstolen avslag ansökan om prövningstillstånd i beslut den 29 september 2023.

KLAGOMÅLET TILL EUROPADOMSTOLEN

48. Medlemmarna lyckades inom fyramånadersfristen – med advokat Karl Yttergren som ombud – färdigställa en ansökan till Europadomstolen genom ifyllande av det obligatoriska (men långt ifrån smidiga och ändamålsenliga) formuläret, utan att göra något som helst formellt fel. De lyckades även få in all argumentation i det trånga utrymme som Europarådets formulär medger (överskrids detta utrymme avvisas klagomålet obönhörligen).
49. Klagandena upprepade huvudsakligen samma argumentation och åberopade samma omständigheter som i den nationella processen, d.v.s. i huvudsak egendomsskyddet i artikel 1 i tilläggsprotokoll 1 och de i artikel 8 skyddade rättigheterna när de redogjorde för förlusten av sitt hem, att stora kulturella värden stod på spel samt att deras kultur riskerade att dö ut.
50. Staten hävdade initialt att de nationella rättsmedlen inte var uttömda på det sätt som artikel 35 i Konventionen kräver. Det var möjligt att föra en skadeståndstalan mot såväl Staten som Bolaget. Samebyn vidhöll att de inte var ute efter pengar utan ville i Europadomstolen yrka på att Domstolen skulle förplikta Sverige att återuppta den

ursprungliga talan eftersom konventionsaspekterna inte hade prövats nationellt – ”ankommer inte på svensk domstol...” (yrkande om re-opening, d.v.s. resning på svenska, enligt artikel 46 och medlemsstaternas skyldighet att vidta andra s.k. individual measures än att utdöma skadestånd. Dessutom behövde man inte utnyttja alternativa rättsmedel med vilka man uppnår i princip samma resultat som med det som utnyttjats. I sådana fall kan klaganden välja det rättsmedel som passar bäst.

51. Staten begärde ett preliminärt beslut i uttömmandefrågan innan den gav in ett fullödigt svaromål. Europadomstolen fattade ett sådant beslut redan i detta handläggningsskede samt beslutade att rättsmedlen var rätt och rättidigt uttömda och att det inte fanns några andra processuella skäl att avvisa talan.
52. Europadomstolen beslutade därefter att båda parter skulle inviteras att ge in fullständiga yttranden i ett samlat dokument, med åberopande även av sådant som angetts tidigare inför Europadomstolen – bortsett från frågor om uttömmande och andra processuella avvisningsgrunder. Europadomstolen noterade bland annat att redan det rättsmedel som utnyttjats – och som var adekvat – hade kostat de enskilda medlemmarna orimligt stora kostnader samt att det inte skulle vara effektivt att klaganden också behöva begära skadestånd. Därtill noterade Europadomstolen den starka psykiska press som en lång och kostsam samt ödesmättad civilprocess i svensk domstol ofta innebär.

53. Studenterna erinras att det står dem fritt att åberopa andra bestämmelser i Konventionen än de som angetts här. Emellertid är det inte tillåtet att åberopa andra omständigheter (fakta) än de som bedömts nationellt. Det måste finnas stöd i händelseförloppet för åberopanden och diskussioner om fakta. Vetenskapliga rön och liknande som kan finnas på nätet anses utgöra notoriska fakta och får åberopas till stöd för omständigheter som åberopats i händelseförloppet.

BILAGOR

Bilaga	Beteckning
1.	Svensk lag – lagrum i urval ur regeringsformen och miljöbalken
2.	Svensk lag – rennäringslagen (1971:437)
3.	NJA 2020 s 3 (Svenska högsta domstolens dom i Girjasmålet)
4.	NJA 2007 s 747 (Svenska högsta domstolens dom i Trygg-Hansamålet)
5.	Pressmeddelande från Norges Høyesterett
	Notera även hypertextlänkarna som är inlagda i händelseförloppets text. De leder till ytterligare material som kan ge vägledning.